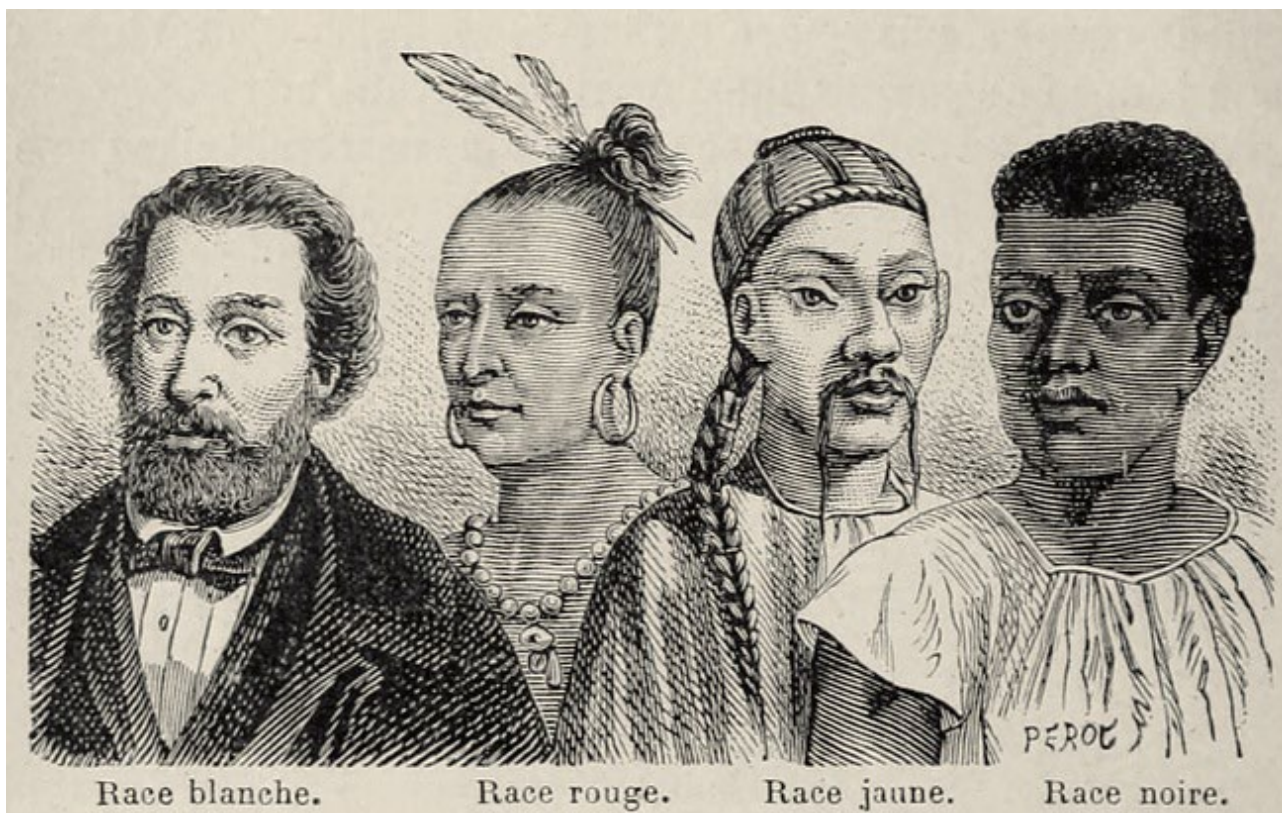

Racisme og imperialisme

Europas succes med at skabe materiel velstand især for egen vindings skyld i kolonierne og evnen til at udbrede principperne for statsbygning via videnskabelig, teknologisk, militær, juridisk og økonomisk indsigt skabte utvivlsomt en følelse af overlegenhed. Europæerne begyndte at tale om, at de var i færd med at gennemføre den 'universelle civilisation' til gavn for alle, og omkring år 1900 blev ordet 'modernitet' en del af deres almene sprogbrug. Et verbalt symbol, der i omtrent hundrede år kun blev anvendt i entalsform, og som entydigt henviste til Europas gerninger. Ordets betydning er stadig omstridt. For eksempel er det vanskeligt at afgøre, hvornår 'modernitet' blev en historisk realitet, og om denne realitet i så fald kun var gældende i Vesteuropa. Til gengæld er det ubestrideligt, at ordets symbolske tyngde har præget europæernes selvopfattelse og dermed deres adfærd i forsøget på at civilisere omverdenen.

Menneskeheden opdelt i fire hierarkisk ordnede kategorier i en fransk bog fra 1908: Hvide, røde, gule og sorte.

Sideløbende med denne civilisatoriske imperialisme steg også brugen af ordet 'race', der i tiden omkring år 1900 fandt plads i mange forskellige sprog verden over. Ikke fordi verdens befolkning generelt pludselig blev racistisk, men snarere fordi mange flere, især i det efterhånden globaliserede Vesteuropa, nu begyndte at overveje, hvordan mennesker i forskellige egne adskilte sig fra hinanden. Stort set alle i den

akademiske verden accepterede ideen om, at menneskeheden kunne inddeles i racekategorier med biologisk bestemte forskelle og egenskaber. I dag er det bredt anerkendt, at den såkaldte racelære var en pseudovidenskabelig disciplin, som forsøgte at rangordne menneskeslægten i racer baseret på bl.a. anatomiske forskelle, men sådan var det ikke i 1800-tallet. Racelæren var derimod et system, hvor en række pejlemærker (fx hudfarve eller kranieform) skabte en række målbare uligheder, som etablerede et bestemt hierarki. I et sådan samfund lå (og ligger) magten naturligvis hos dem, der definerede godt og mindre godt. Deraf fulgte også, at ikke alle havde samme ret til at udforme rammerne for egen eksistens. Den ret tilhørte de 'egnede', altså de rationelle i toppen af hierarkiet. Og ingen havde vel bevist en større grad af fornuft end europæerne?

Racehierarki

Den tyske zoolog Ernst Haeckel (1834-1919) opnåede i 1899 en vis berømmelse med sin bog *Universets gåde*, hvori han opdelte mennesket i 32 forskellige racer. Den hvide mand, kaukasieren, var placeret øverst som den mest avancerede. Afrikaneren derimod, rangerede Haeckel (der var hvid) lige over abestadiet med den tilføjelse, at "ingen med sort kruset hår nogensinde har bidraget til menneskets civilisation". Haeckel mente også, at kriminelle, handicappede og psykisk syge var udtryk for racemæssig tilbagegang, og at man til gavn for evolutionen derfor burde henrette eller tvangssterilisere de pågældende, så den destruktive adfærd ikke gik i arv. Desuden var det bedst, hvis børn med sygdomme ikke kom i behandling, så naturen uhindret kunne skille sig af med de svage individer. Derved sikrede man, at kun de stærke og levedygtige eksemplarer senere fik mulighed for at formere sig og videre føre racen. På den baggrund er det måske overraskende, men alligevel logisk, at Haeckel var glødende pacifist. Han afskyede enhver form for krigsførelse med den begrundelse, at krig "altid eliminerede racens bedste og modigste unge mænd".

I slutningen af 1800-tallet indtog racetænkning på den måde en central plads i europæernes kollektive bevidsthed, og det er let at overse, at racespørgsmålet i første omgang blev betragtet som et stort set ukontroversielt emne. Det ændrede sig dog efterhånden, som kolonimagternes hvide repræsentanter ændrede adfærd og i stigende grad følte deres magtposition truet af lokalbefolkningen. Altså af dem, man opfattede som en 'laverestående race'.

Snart blev racediskussionen fast inventar i nogle højreorienterede gruppers retorik og tankegang, der begyndte at problematisere oplysningstidens grundlag. Især den del der argumenterede for, at alle mennesker er født lige, at alle har medfødte rettigheder, herunder retten til at stræbe efter frihed, fred og lykke. Hos hvide magthavere i kolonierne og hos den almene (hvide) befolkning opstod der desuden en tendens til at opstille diverse hadeobjekter, fra jøder og farvede over demokrater til socialister og feminister. På toppen af imperialismens epoke blev racisme en samlende kraft, der forenede statsledere, forskere, undervisere og underklassen. Grupper, der ikke havde andet til fælles end deres bekymring for angreb mod den etablerede nationale orden

og tryghed. Kolonialismens og imperialismens epoke er også kendetegnet ved, at civilisation ofte blev suppleret af eksklusion.

Racismen, der opstod i forlængelse af 'the civilizing mission', kan karakteriseres som en ekstrem form for etnocentrisme, hvor udøverne af denne racisme (europæerne) anså andre etniske folkeslags udseende, livsformer og værdier som værende forkerte. I den forbindelse er det dog vigtigt at påpege, at racismen var ganske langsom i optrækket og i store dele af 1800-tallet ganske svær at få øje på. Indtil omkring 1870'erne var det således helt almindeligt, også blandt sømænd og koloniherrer, primært at udtrykke respekt for og fascination af de fremmede, fremfor ringeagt. Mange rejsebeskrivelser fra modernitetens tidlige periode vidner om, at den hvide mands interesse for fremmede folkeslags skikke og moral i adskillige årtier var langt større end for deres fysiske fremtoning. Udgangspunktet for koloniseringen var ikke racisme, og længe blev mødet mellem indfødte og nytilkomne accepteret og forklaret med henvisning til kulturelle forskelle, men mod slutningen af 1800-tallet blev det anderledes, godt hjulpet på vej af fx europæiske intellektuelles iver efter at klassificere og sammenligne hvide mennesker med farvede, som regel ved brug af meget tvivlsomme videnskabelige metoder.

Racisme og socialdarwinisme

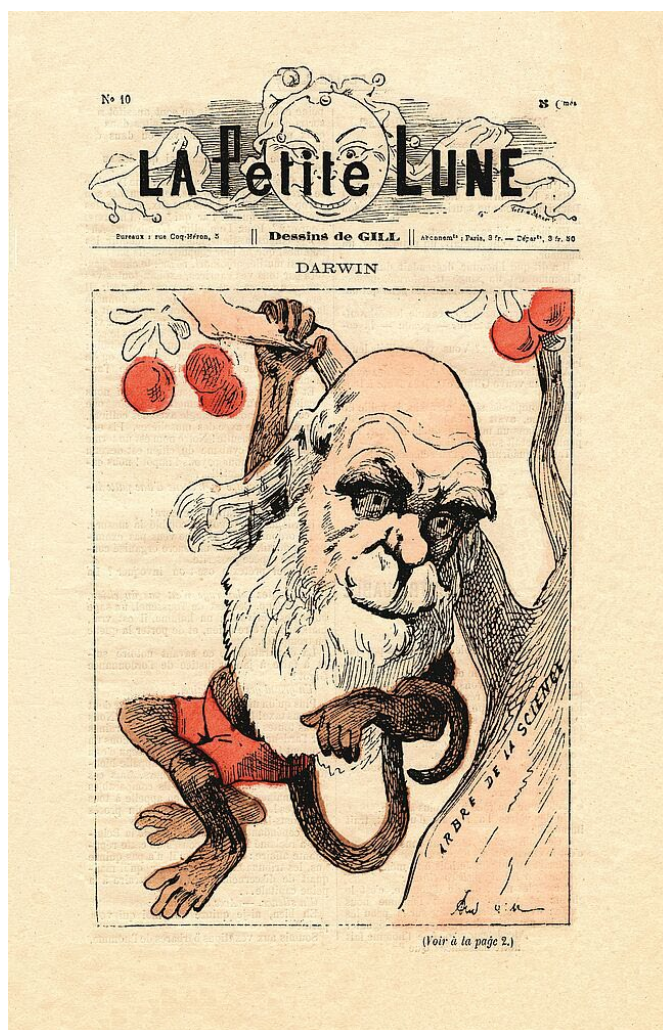
Imperialismen skabte ikke bare rigdom, men også en stærk identitet, og i engelske skoler begyndte man i tidligt i 1900-tallet årligt at fejre 'Imperiets Dag' den 24. maj, den nyligt afdøde dronning Victorias fødselsdag. Tonen i skolebøgerne fik samtidig en mere selvhævdende tone, der indikerede den hvide mands følelse af overlegenhed. Efterhånden blev det tydeligt, at der i briternes syn på sig selv som civilisatorisk magt nu også lå et stærkt element af racisme og en ofte indirekte ringeagtelse af fremmede kulturer og civilisationer. Fremmede folkeslag blev ikke længere skildret som lige for Gud, og engelske skolebørn blev belært om forskelle mellem racer, altid i den hvide mands favør. Indfødte australiere, aboriginere, blev fx karakteriseret som "grimme og med laverestående og beskidte vaner" og som et folk, "der havde mere til fælles med rovdyr end med mennesker" og derfor havde brug for hjælp. Engelsk overherredømme var, måtte man forstå,

Imperiets Dag den 24. maj. Her kong Edward 7. ca. 1902.

ikke blot moralsk uangribeligt, men en nødvendighed. Troen på et racehierarki baseret på afstamning tog yderligere fart, efterhånden som den blev blåstemplet af videnskabsfolk. En af de væsentligste årsager til denne videnskabelige forankring var darwinismens voksende indflydelse i den sidste fjerdedel af 1800-tallet. Det var imidlertid ikke i kraft af Charles Darwin (1809-1882) selv, men derimod hans landsmand, Herbert Spencer (1820-1903), der som biolog og antropolog trak en version af Darwins teori ind i en samfundsmæssig kontekst. Mest berømt er Spencers udsagn om 'the survival of the fittest', altså ideen om, at der også blandt mennesker finder en naturlig udvælgelse sted, hvor kun artens stærkeste og bedst egnede overlever. Det handlede om overlevelse, og ikke mindst fordi Spencers argumentation var både spændende og let forståelig, fik socialdarwinismen indflydelse i store dele af Europa. På den måde kan man sige, at Darwins biologiske teori blev overført til samfundsteorien, uden Darwins medvirken – eller sympati. Spencers ideer og den ganske vist tvivlsomme forbindelse til Darwin besad en autoritet, mange andre savnede. Og så snart folk forstod kernen i socialdarwinismen, altså at de var en del af et udskilningsløb, ville de gøre sig mere umage til gavn for samfundsmæssige fremskridt. Mange politikere så derfor også en samfundsmæssig fordel i at følge Spencers teori.

Næste skridt i udviklingen af raceteorier baseret på 'videnskab' var argumentet om, at det ikke var muligt at løfte laverestående racer til et højere niveau ved at krydse dem med en højerestående race. Resultatet ville blot blive en gradvis forringelse af de mest udviklede racer til stor bekymring for dem, der var tilhængere af ideen om den hvide races overlegenhed. I dette pessimistiske perspektiv gav det heller ikke mening at tilføre de laverestående racer uddannelse eller på anden måde forsøge at forbedre dem.

Næsten tyve år efter udgivelsen af *Arternes oprindelse* var Charles Darwin stadig et yndet offer blandt satiretegnere. Her i et fransk tidsskrift fra 1878.